

הערות והארות
בתורת מרן האור לציון יתקבלו במייל
a7205308@gmail.com

גליון 57 | חג השבועות
שבועות תשפ"ו

לתרומות והנצחות
ומסירת שמות לברכה והצלחה
a7205308@gmail.com

אור מציון

השיעור השבועי
מרן הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
בית הכנסת אוהל רחל
רחוב פולנסקי ירושלים

מורינו הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
ראש ישיבת אור לציון ירושלים

הלכות שביתת יום טוב

מה שחילק רש"י, דהחילוק של ר' יהודה במכשירין אינו חילוק בעצם המלאכות אלא חילוק בכל מקרה לגופו שאם היה יכול לעשות מערב יו"ט אסור ואם לא היה יכול מותר, אך החילוק של רש"י הוא חילוק בעיקר המלאכות, דכל מלאכה שעיקרה לצורך אוכל נפש שאי אפשר לעשותה מערב יו"ט היא מותרת תמיד גם כשהיה יכול מערב יו"ט, וכמו שהסכימו השו"ע והרמ"א שאפשר לבשל סעודת ליל יו"ט ביו"ט עצמו אף שהיה יכול לעשות בערב יו"ט ולא היה ניכר ההבדל כלל. [ורק השו"ע כתב שעדיף שיעשה בשינוי]. ומאידך מלאכה שבדרך כלל אפשר לעשותה מערב יו"ט לא הותרה ביו"ט אף באופן שלא היה אפשר לעשות מערב יו"ט.

ויסוד לביאור זה מצוינו בדיון "מתוך", שלשיטת ב"ה מתוך שהותר לצורך הותר נמי שלא לצורך, והיינו שגם כשזה לא לצורך אכילה מותר. וביאור ההיתר מבואר בלשון הפסוק "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו ייעשה לכם", דהתורה לא כתבה שהותר רק לאוכל נפש, אלא "אך אשר יאכל לכל נפש" - מלאכה שהרגילות לעשותה לצורך אוכל נפש [כמו הוצאה הבערה ביטול שחיטה וכד'] "הוא לבדו ייעשה לכם" - גם לצורך שאינו לצורך אכילה.

וכן יש לומר בדעת רש"י, דההיתר הוא בכל אופן גם כשהיה אפשר לעשות מערב יו"ט, כי המלאכה הזאת בדרך כלל אי אפשר לעשותה מערב יו"ט, כי ההיתר של אוכל נפש הוא חילוק בעצם המלאכה. משא"כ במכשירי אוכל נפש לא מצוינו סברא כזאת דאם הרגילות בדרך כלל לעשותה ביו"ט מותר גם כשהיה יכול לעשות מערב יו"ט, כי היתר בכל מקרה לגופו האם היה אפשר לעשות מערב יו"ט או לא.

דעת התוס' - ההיתר למלאכות שלאחר לישה

ובתוס' ביצה ג. הביאו דרשת הירושלמי "ושמרתם את מצות" וסמין ליה "אך אשר יאכל לכל נפש" דמהסמיכות לומדים דרק מלישה ואילך שזה שלב השימור יש היתר של אוכל נפש.

וצ"ע דהא בורר הוא קודם לישה ומפורש במשנה סוף פ"א דביצה שמותר לברור קטניות ביו"ט. וכן מפורש במשנה דמותר לטחון מלח, אף שטחון הוא קודם לש. [כן הקשה הפנ"י].

במנחת שלמה להגרש"ז אורעבך צ"ל ביאר דבורר וטוחן יצאו מהכלל של הירושלמי דהותר רק מלישה, דגם לגבי שבת מצאנו היתרים בטוחן

מקור ההיתר מלאכת אוכל נפש

נאמר בתורה (שמות יב, טז) "וביום הראשון מקרא קודש וביום השביעי מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם, אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה להם". הרי מפורש בפסוק דכל מלאכה לצורך אוכל נפש הותרה.

אמנם כבר הוכיחו הראשונים דלא כל המלאכות הותרו משום אוכל נפש, כדמוכח בריש מסכת ביצה דאסור לאכול פירות שנקצרו ביו"ט, ובתחילת פרק ג' מבואר שאסור לצוד ביו"ט. ומאידך מצוינו על כמה מלאכות שמפורש להיתר ביו"ט, מותר לשחוט ביו"ט (כמפורש במשנה הראשונה בבבבא), מותר לבשל ביו"ט (במשנה בפרק שני), מותר להבעיר אש ביו"ט לצורך בישול, מותר ללוש עיסה ביו"ט (כמבואר בגמ' שם).

וצריך להבין גדר החילוק, מדוע חלק מהמלאכות נאסרו לצורך אוכל נפש, וחלק מהמלאכות הותרו לצורך אוכל נפש, ומה הם האסורים והמותרים. ונשנו בזה ד' דרכים ברבותינו הראשונים.

שיטת רש"י - תלוי אם אפשר מעיו"ט

דעת רש"י בביצה (כג:) דמלאכה שאפשר לעשותה מערב יו"ט נאסרה, ומלאכה שאם יעשו מערב יו"ט יפוג טעמו הותרה ביו"ט. והתוס' הקשו על רש"י, דהא בגמ' מפורש חילוק זה לגבי מכשירי אוכל נפש, שנחלקו רבנן ור' יהודה אם הותר לעשות מכשירי אוכל נפש, כגון ליישר שפוד כדי לצלות עליו, ודעת רבנן שאסור, ודרשו כן ממיעוט של "הוא" ולא מכשיריו, ור' יהודה דרש להיתר מהריבוי של יאכל "לכם", והמיעוט של "הוא" ולא מכשיריו נדרש למכשירים שאפשר לעשות מערב יו"ט, הרי דר' יהודה ממעט דרק מכשירים שאפשר לעשות מערב יו"ט אסור אך האוכל נפש עצמו מותר, וסותר לדברי רש"י.

והרמב"ן (במלחמות ריש פרק כיצד צולין) הקשה על רש"י, דלפי דבריו מי שלא הצליח לדוג גדים מערב יו"ט, יהיה מותר לו לצוד ביו"ט ולא מצוינו שהמשנה חילקה בזה. ועוד קשה על רש"י מהגמ' בר"ה יט. דאיכא מ"ד דהיו מעברים את חודש אלול אם חל יו"ט סמוך לשבת בין מלפניו ובין מלאחריו משום ירקא, היינו שלא יכמשו הירקות, ולא התירו לתולשם ביו"ט, ואף שלא היה יכול לתולשם מערב שבת כשחל יו"ט לאחר השבת כי יכמשו עד יו"ט.

ונראה לבאר שיטת רש"י, דהנה יש חילוק בין מה שחילק ר' יהודה לבין

אמנם לכאורה יש להוכיח מהגמ' לא כן, שהגמ' בסוגיא של הואיל דנה למה החורש ביו"ט לוקה הרי ראוי לכסות בו דם ציפור, והגמ' דוחקת להעמיד באופנים שאינו ראוי לדם ציפור, והרי חרישה היא מלאכה לימים רבים ואפ"ה הגמ' אומרת בה הואיל. [ואמנם גם עצם הגמ' צ"ע דהא הואיל זה לשימוש שאליו הוא מיועד, וחרישה לא מיועדת לדם ציפור]. וצ"ע.

כיבוי לצורך אוכל נפש

נחלקו השו"ע והרמ"א (תקיד, א) אם הותר מלאכת מכבה לצורך אוכל נפש, כגון להוציא בקעת מהאש כדי להציל את הקדירה שלא תישרף, [ואמנם לכו"ע אם נשרף הבית שלו אסור דאין מתוך במלאכת מכבה], ודעת השו"ע לאסור, ומאידך השו"ע פוסק שמותר להוציא גחלים מהתנור כדי להניח שם קדירה, וצ"ב מה החילוק בין כיבוי בקעת להוצאת גחלים. וכנראה יש איזה חילוק שזה יותר בידיים.

ורבינו האור לציון דן אם מותר להנמיך את האש כדי שהתבשיל לא יישרף, דזה ודאי שבשבת זה אסור מדאורייתא משום מכבה כמב' בשבת פרק ב'. ומסקנת דבריו להקל, כי בגז' יש קולא יותר מאש, דהנה בגמ' בשבת כט: שכיבוי של אש היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי אינו עושה בכיבוי שום פעולה, ורק כשמכבה פתילה שעושה אותה פחם שיהיה קל להדליק הוי מלאכה שצריכה לגופה, ומעתה אף שבסתם גחלים מחמירים אף שאי"ז צריכה לגופה כי סו"ס יש כאן צורה של מלאכת מכבה, בגז' יש להקל כי אין כאן אפילו צורה של כיבוי. אמנם זה רק כשאין ברירה, ואינו היתר בשופי.

נשאלתי במה שמצוי בימינו שיש חיישן שכשאין אש דולקת הגז נכבה מאליו, ואם מניחים כף מעל החיישן ואינו מרגיש אש דולקת הוא מכבה את הגז, האם יש להתיר לעשות כן ביו"ט. ולכאורה לפי האור לציון שסובר שאסור לשים מים שיגלשו ויכבו כי זה נחשב גרמא גמורה, ה"ה כאן יש לאסור, אמנם יש צד קולא בנידון זה כי זה יותר גרמא כי אינו מכבה ישיר אלא ע"י החיישן, ולמעשה יש להחמיר בזה לדעת האור לציון. [אמנם לשיטת הרמ"א, דכל מכבה מותר לצורך אוכל נפש יל"ד].

ובנידון זה של גרמא דעת האחיעזר דכל מכשיר שזה צורת פעולתו אף שזה נפעל ע"י מאות גרמא זה אסור מדאורייתא, כי למעשה כיום זה צורת המלאכה שלו, וכן פסק להלכה הגר"ש אלישיב זצ"ל, ולכן פסק שאין ענין להשתמש לצורך חולה שיש בו סכנה במכשירי גרמא של מכון צומת. [אמנם היום המציאו מכשירים שאינם גרמא אלא הסרת מונע, וזה נידון אחר]. אך אין החידוש של האחיעזר נוגע לנידון דידן, דבודאי שהכף זה לא הצורה הטבעית של החיישן.

עירוב תבשילין

כמו שהוזכר רבה סובר שאין איסור דאורייתא לבשל מיו"ט לחול כיון שראוי ליו"ט, והוכיח רבה מהא דמותר לעשות מלאכה מיו"ט לשבת, ואמר ליה רב חסדא שמותר לעשות מלאכה מיו"ט לשבת. והיינו דלרבה כל ההיתר הוא רק מדין הואיל, ולרב חסדא מותר מעיקר הדין לבשל מיו"ט לשבת.

ואמנם גם לרב חסדא אסור מדרבנן להכין מיו"ט לשבת אא"כ יעשה עירוב תבשילין, שמניח תבשיל מערב יו"ט לשבת. ולרב חסדא זה רק היכר, כי מעיקר הדין מותר, אך לרבה זה כל ההיתר, ולכן צריך שיהיה מוכן כל האוכל כל צורכו כבר ביו"ט. ובביאור הלכה הביא שהראשונים נחלקו כמו מי ההלכה.

ובאור לציון כתב עצה לזה, שניח כמה ביצים בתוך הסיר של החמין, ואז כל הסיר הוא ריבוי בשיעורים, ואף שעיקר הסיר הוא הבשר שעדיין לא התבשל כל צורכו, מ"מ אומרים בזה ריבוי בשיעורים. אמנם מרן האור לציון החמיר בזה לעצמו, וציווה לביתו להכין מוקדם את הכל.

ובורר, שמותר לברור בידו אוכל מתוך פסולת, וכן טוחן לאלתר לצורך אכילה דעת הרשב"א דמותר, והטעם בשניהם הוא שזה לא מלאכה אלא דרך אכילה. ולכן גם באופן שלא עושה את זה לאלתר לא יתכן להחשיב את זה כמלאכת עבודה, כי בתנאים מסוימים זה לא נחשב מלאכה כלל. [אמנם זה הסבר דחוק, ורואים כמה הקושיה הייתה חזקה בעיניו שהוצרך לביאור כזה].

והעיקר נראה לכאור מחמת חומר הקושיה, דאין כוונת הירושלמי שברשימת המלאכות של לישא ואילך נאסר ביו"ט, אלא הכוונה שיש מלאכה שהיא רחוקה מלהיות אוכל נפש וצריך עוד שלבים כדי שיכנון לאכילה, ורק מלאכות שקרובות לתוצאה אוכל נפש וההתעסקות היא באוכל עצמו מותרות, וזה הדרשה דלישה שזה רק שלב אחד קודם האכילה שמחוסר רק הכנסה לתנור, אך בין הטחינה והברירה של החיטים לאכילה הוא גדול.

ולפי"ז בתבלין הטחינה שלו לבין אכילתו הוא קטן, וכן בברירת קטניות אינו מחוסר אלא בישול, כי גדר הילפותא הוא ביאור מהי מלאכת אוכל נפש. וכן תלישה של פרי מהעץ אף שהוא ראוי לאכילה מיד, כי הכלל הוא שבג"א לא אוכלים מיד מהשדה, וכמו שאסור לטחון חיטים בשביל לאכול קמח כי הולכים לפי מידת בנ"א מה נחשב לצורך אכילה.

אמנם יש להקשות מסחיטה דמפורש בגמ' ג. דאסור לסחוט ביו"ט וכן פסק בשו"ע, אף שכשסחט תפוזים וכד' היא סחיטה שקרובה לאכילה. ונראה לבאר, דבאמת לסחוט תפוזים וכד' שהדרך לסחוט סמוך לאכילה היה צריך להיות מותר, אך גזרו אטו סחיטת זיתים וענבים שהסחיטה שלהם אינה לצורך אכילה מיידית.

שיטת הרמב"ן - ההיתר הוא מלאכה שאינה עבודה

הרמב"ן [וכן כתב באבן עזרא] דייק דבפסוקים באיסור מלאכה ביו"ט נאמר שאסור מלאכת עבודה, מה שלא מצינו בשבת וביו"ט, וזה יסוד ההיתר של מלאכת אוכל נפש שכל דבר שאינו מלאכת עבודה אינו נכלל באיסור מלאכה של יו"ט, ומאידך דברים שהם מלאכת עבודה גם כשהם לצורך אוכל נפש ולדוגמא מי שצד צבי לאוכלו זה מלאכת עבודה ואסור ביו"ט, ולפי דבריו עיקר החילוק הוא דאורייתא.

וזה מדויק גם בפסוק, דבפעם הראשונה שהתורה מזכירה איסור מלאכה ביו"ט בפרשת בא, התורה אומרת "אך אשר יאכל לכל נפש", לומר שאוכל נפש אינו בכלל מלאכת עבודה.

שיטת הר"ן והרא"ש - החילוקים הם מדרבנן

הר"ן והרא"ש סוברים שכל מלאכה לצורך אוכל נפש מותר מדאורייתא, וכל החילוקים הם מדרבנן, שאסרו רבנן כל הדברים שרגילים לעשותם לימים רבים שמא יבוא לעשות ביו"ט בשביל הימים הבאים שאז יעבור באיסור דאורייתא.

והנה נחלקו האמוראים בפסחים מו. אם האופה מיו"ט לחול לוקה, דעת רב חסדא דלוקה, ודעת רבה דאינו לוקה הואיל וראוי לשימוש ביו"ט אף שבודאי עבר באיסור, ואם אין אפשרות של הואיל לוקה גם לפי רבה.

ויש לחקור לשיטת הראשונים הנ"ל, במלאכות שהרגילות היא לימים רבים אם עשה אותם ביו"ט לחול אם גם לרבה ילקה, דמסתבר מאוד לומר שרבה יודה בזה אף שראוי לשימוש באותו יום, כי יסוד ההיתר הוא מחמת שראוי להיום, וכזאת מלאכה שדרכה לימים רבים ואכן עושה אותה לימים רבים יהיה אסור מדאורייתא. ובזה גם מובן הגזירה דרבנן, שבדברים שהדרך לעשותם לימים רבים חששו שבאמת יעשה אותם לימים רבים ויעבור באיסור דאורייתא, ואם גם בזה יסבור רבה שפטור מה טעם הגזירה.

בישול אפייה והדלקת הנר מיו"ט לשבת

השו"ע פסק דלא כהרמב"ם דנר של בטלה אסור להדליק ביו"ט, ולדבריו יש מקום לעשות עירוב תבשילין.

אמנם יש עוד נידון בזה, דבגמ' נאמרו ב' טעמים בטעם החיוב של עירוב תבשילין, אם זה כדי שיעשו ק"ו וימנעו מלעשות מלאכה מיו"ט לחול, או כדי שיכין מנה טובה לשבת, ואמר האור לציון שיסוד המחלוקת היא אם זה לצורך השבת או לצורך היו"ט, ונפק"מ בהדלקת הנר, כי מצד מנה יפה לשבת אין טעם לגזור, אך לטעם הראשון שמא יעשה מיו"ט לחול שייד גם בהדלקת הנר. ולכן למעשה יעשה עירוב ולא יברך, ואם מתארח אצל אחרים שישותף בעירוב של בעה"ב בפרוטה.

בנוסח העירוב אומרים שנוכל לבשל ולאפות, ולגבי אפייה נחלקו ר"י ור"ת אם צריך לאפות להניח תבשיל או שצריך להניח גם פת, ולהלכה מחמירים כשיטת ר"ת להשאיר גם פת אם רוצה לאפות. ובאור אליהו החמיר שכמו שצריך לבשל בערב יו"ט ממש ולא לפני כן, יש להחמיר באפייה לאפות בערב יו"ט. [אמנם בשביעי של פסח אין זה אפשרי].

לגבי הדלקת הנר אם צריכים לזה עירוב תבשילין, כמו שמצוי במי שמתארח שצריך רק להדליק את הנר, דעת הרמב"ם דמלאכת הבערה והוצאה הותרת לגמרי וממילא לא צריך לזה עירוב תבשילין, [ומרן האור לציון צירף את שיטת הרמב"ם להתיר להדליק נר לעילוי נשמה]. אמנם

דברי אגדה

הקללות שבפרשת כי תבוא זה יותר על המצב הכללי של הארץ, אך הקללות שבפרשת בחוקתי זה יותר על האדם, כי בשבועות יש התחלה חדשה של האדם עצמו. בהרבה מקומות יש הכנה גדולה של לימוד בימי ספירת העומר, ושבועות זה הרגשה של סיום, אך האמת היא ששבועות זה יום של התרענונות שאפשר לקבל ממנו נשמה חדשה התרענונות וחיות לכל השנה.

בגמ' מבואר שכמו שקוראים בסוף השנה פרשת כי תבוא כדי שתכלה שנה וקללותיה, כך בערב חג השבועות קוראים פרשת בחוקתי, כי שבועות זה התחלת חדשה. והדבר הוא פשוט, כי ביום זה עם ישראל התחיל, נכנסו למעמד הר סיני, ובאותו יום נהיינו לעם.

מור אבי היה חוזר על דברי הירושלמי, דבכל מועד מקריבים שעיר עזים אחד לחטאת, ובשבועות לא מוזכר בתורה שזה לחטאת, אמר הקב"ה כיון שקיבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מעולם. חג השבועות אינו ככל המועדות, אלא התחלת חדשה.

חיזוק לימי שלשת ימי הגבלה מרן רבינו האור לציון זצוק"ל

הקלטת שיעור למסכת גיטין תשמ"ט

קרוב ללילה בא הביתה. לא היה עוזב את הלימוד, כמדומני שכמה לילות היה ער, היה לומד הרבה, היה שקדן הרבה, זה היה ככה, אני ראיתי את זה בעיני, ראיתי את הלימוד שלו, בפרט בימים האלו, בכל השבוע לילה או שתי לילות לא היה יושן כל הלילה, אלא לומד. היה לו שקידה.

והכל תלוי בימים האלו של שבועות, לכן תלמדו חם חם, הימים האלו הם דמות לכל השנה.

צריך ללמוד הרבה הרבה הרבה, בפרט עכשיו שאלו הימים הם ימים של ערב שבועות, המפרשים אומרים שמה שאדם לומד בשלשה ימי הגבלה, כמו שלמד אותם הימים כל השנה יהיה כך, מה שהוא עושה, הלימוד שאדם הטביע באלה הימים גורם לכל השנה.

אני יגיד לכם חמי ע"ה (הוא הג"ר יוסף חיים שרבאני זצ"ל) היה בשלשה ימים האלו, היה לומד כל מסכת ביצה. היה בא בערב שבועות בערב,